

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ «ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ» (М. ВІННИЦЯ, 26-27 ЛИСТОПАДА 2014 Р.)

УДК:378.016:78

ВИХОВНИЙ ВПЛИВ МИСТЕЦТВА НА ОСОБИСТІСТЬ СТУДЕНТА

О.П. Боблієнко

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу різних поглядів на роль і місце мистецтва в процесі розвитку та формування особистості студента, залучення студентів до мистецтва, творчості, збереження духовності суспільства; розглянуто питання взаємозв'язку «особистість – мистецтво».*

***Ключові слова:** виховний вплив мистецтва, духовні цінності, формування особистості, катарсис, художньо-естетична культура.*

***Аннотация.** Статья посвящена анализу разных взглядов на роль и место искусства в процессе развития и формирования личности студента, приобщения студентов к искусству, творчеству, сохранению духовности общества; рассмотрен вопрос взаимосвязи «личность – искусство».*

***Ключевые слова:** воспитательное воздействие искусства, духовные ценности, формирование личности, катарсис, художественно-эстетическая культура.*

***Annotation.** The article is devoted to the significance of the art in the process of a personality's development. The necessity of involving a person into the sphere of art and creativity in order to protect the spiritual and moral aspects of the society in today's world of the computerization and materialism has been analyzed. The relations between person and art have been considered.*

***Keywords:** Aesthetic impact, spiritual values, development of a personality.*

Постановка проблеми. Розвиток людини – надзвичайно складний процес, в якому беруть участь багато факторів. Серед них помітну роль відіграє мистецтво – специфічна сфера діяльності з різномірними і неоднозначними зв'язками, що розвивається під безпосереднім впливом ідеологічних і соціально-економічних процесів, має на них суттєвий вплив і виступає ефективним засобом формування особистості.

Мистецтво завжди впливало на духовний стан суспільства, спонукало до пошуку краси, викликало прихильність до неї. Потреба естетичного переживання є вродженою. Людина народжується готовою до спілкування з мистецтвом, де краса і добро завжди разом. Лише спілкуючись з мистецтвом, людина накопичує свій естетичний досвід, вдосконалює творчі здібності, духовно розвивається. Мистецтво зберігає та передає загальнолюдські цінності і може виступати як самодостатній чинник формування особистості. Сьогодні, в епоху матеріалізму, комп'ютеризації, технізації, як ніколи актуальною є проблема залучення особистості до мистецтва, творчості, збереження духовності суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна наука приділяє багато уваги питанням культурологічного підходу до проблем формування особистості. Аналіз педагогічної, психологічної, філософської літератури доводить, що значна кількість досліджень присвячена проблемі естетичного впливу мистецтва на особистість (В. Бутенко, І. Зязюн, Н. Крилова, М. Лещенко, О. Семашко та ін.). Актуальність проблеми формування художньо-естетичної культури майбутніх фахівців досліджували М. Клепар, Е. Коцюба, С. Мельничук, Н. Миропольська. Слід зазначити, що існує необхідність більш глибоких досліджень проблем впливу творів мистецтва у всій сукупності складових на формування особистості майбутніх фахівців.

Метою статті є аналіз різних поглядів на роль і місце мистецтва в процесі розвитку та формування особистості студента.

Виклад основного матеріалу. Система виховання, що сформована на цінностях культури минулих епох і реаліях сучасності, найбільшою мірою повинна сприяти розумінню значимості інтелектуальності, освіченості й інтелігентності людини – важливих складових духовності особистості. Сьогодні підкреслюється, що освіта і культура повинні розвиватись у взаємодії, забезпечуючи творчий взаємозв'язок художніх, інтелектуальних і моральних якостей, необхідних для формування особистості.

Активізація наукових пошуків щодо дослідження і реалізації потенціалу мистецтва в процесі формування особистості сучасного фахівця доводить актуальність цієї теми.

Освіта, розповсюджуючи культурні надбання, розвиває уявлення про певний культурний образ людини, що дозволяє усвідомити соціально значущі риси культурної людини на різних етапах суспільного розвитку. С. Бистрицький та В. Шинкарук підкреслюють, що лише через засвоєння та перетворення у власний внутрішній світ історично виробленого багатства культури людський індивід «стає емоційно багатим, здатним глибоко, сильно й тонко почувати й переживати» [2, с. 70]. Саме багатство культури здатне активно впливати на формування особистості майбутніх фахівців у будь-якій галузі.

Оновлення системи вищої освіти покликане забезпечити високий рівень професійної підготовки студентів будь-якого профілю, здатних до розуміння і творення культурних цінностей, що передбачає поєднання професійної компетентності з високим рівнем художньо-естетичної культури майбутніх фахівців. Це дозволить успішно розв'язати складні завдання, які поставлені сьогодні перед вищою школою.

З погляду філософії культура – це цілісний феномен у взаємодії всіх його компонентів з іншими явищами суспільного життя. Вітчизняні філософи Н. Бондар, П. Ігнатенко, М. Кравець та ін., досліджуючи світову та українську культури, відзначають, що термін «культура» набуває різних значень у різних суспільствах. У стародавні часи культуру людини визначали в залежності від рівня її вихованості (елліни відрізнялись від варварів вихованням, певним способом життя та дотриманням особливих норм поведінки) [1, с. 8].

Питання вивчення особливостей взаємозв'язку «особистість – мистецтво» зустрічається ще у філософських поглядах Платона. Його вивченням займалися Й. Г. Фіхте, А. Шопенгауер, Ф. В. Й. Шеллінг та В. Соловйов.

Мистецтво має надзвичайну здатність розвивати людину. У 1890 році В. Соловйов у своїй філософській праці «Загальний смисл мистецтва» дійшов висновку: мистецтво «своїм кінцевим завданням повинно втілювати абсолютний ідеал не лише в уяві, але й насправді – повинно одухотворити, переісторичити наше дійсне життя. Якщо скажуть, що таке завдання виходить за межі мистецтва, то запитуються: хто встановив ці межі? В історії ми їх не знаходимо».

Високо цінувала вплив мистецтва на людину Леся Українка, яка закликала митців: «Шукай, відбирай, перевтілюй у власній творчості насамперед те, що являє прекрасне, що пов'язане з красою народного сприймання, народної фантазії і народного світогляду» [5, с. 18]. Виховну силу мистецтва досліджував І. Франко у праці «Із секретів поетичної творчості».

К. Ушинський зазначав, що для розвитку особистості важливе значення має музика, живопис і природа, вивчення рідної мови та фольклору. «З уст народу летіть чарувальна народна пісня, з якої черпають своє натхнення і поет, і художник, і музикант; чується влучне, глибоке слово, в яке, за допомогою науки і дуже розвиненої думки, вдумуються філолог і філософ та дивуються глибині й істині цього слова» [8, с. 336].

Сила та рівень впливу художніх образів на внутрішній світ людини визначають соціальну значущість мистецтва, відображаються в усіх напрямках її соціальної діяльності. Дослідник цієї проблеми Л. Виготський відзначав здатність мистецтва залучати в коло соціального життя найінтимніші складники нашого ества, користуючись значним арсеналом специфічних засобів, відсутніх в інших формах людської свідомості. При цьому живі та зримі художні образи впливають на свідомість, почуття, розум, волю людини непомітно. Мистецтво використовує феномен емоційної пам'яті, яка набагато сильніша за раціональну, надзвичайно тривка, формується без заучування. Завдяки цьому митці через свої твори можуть передати людині цілісний конкретно-чуттєвий соціальний досвід. Мистецтво здатне поєднати людей спільністю ставлень до соціальних цінностей, викликаючи, за словами З. Фрейда, почуття ідентифікації, даючи привід до спільного переживання.

З розвитком суспільства поняття «культура» і «виховання» набували різного змісту. Поширене уявлення про культуру як сукупність створених людиною матеріальних і духовних цінностей змінилося в сучасному світі переміщенням на перший план етичної, ціннісно-духовної та життєтворчої функцій. Формування особистості майбутнього фахівця неможливо уявити без вивчення творчості сучасних майстрів, у творах яких знайшли втілення запити сучасності.

В останні десятиліття ХХ століття роль мистецтва у формуванні особистості розглядалася вченими Л. Коваль, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалкою, О. Рудницькою та ін. Різним аспектам виховання культури молоді присвячено дослідження В. Бутенка, І. Карпенка, П. Щербань та ін. Цікавими є погляди українських митців, вчених і педагогів на значення мистецтва для особистості. Так, доктор філософії, канд. мистецтвознавства О. Петрова зазначає, що «послугуючись досвідом мислителів Сходу і висновками З. Фрейда, К.-Г. Юнга, С. К'єркегора, філософія сприймає сьогодні мистецтво як

більш імовірне джерело знань, ніж інформація, що її одержуємо з наукових текстів. Філософія збагатилась концепцією, що її плідно й послідовно розробляли та поглиблювали В. Вернадський, Ю. Лотман, М. Мамардашвілі. Суть ідеї – у тлумаченні світоустрою, знання про який не вичерпується на рівні «причина-наслідки», якщо подивитися на світ, в якому обов'язково існує таємниця, що не піддається тлумаченню на рівні «раціо» [7, с. 11]. «Проходячи через катарсис, художник очищується. Бо все ж таки мистецтво існує для того, щоб у світі було менше бруду й болю» [7, с. 46]. «Ніхто не відміняв очищення через дотик до краси. Чиста воля художника в тому, щоб дати глядачеві пережити катарсис, а не зануритися в каламутний потік підсвідомості» [7, с. 54].

Мистецькі твори виступають носіями і невичерпним джерелом художніх цінностей. Таке перетворення життєвої реальності на реальність віртуальну «зумовлює своєрідність художньої цінності як цінності самого перетворення, тобто цілісного естетичного, анестетичного, осмисленого перетворення буття» [3, с. 103]. На думку Ю. Борева, мистецтво – це «сфера безумовного пріоритету загальнолюдських цінностей» [2, с. 214].

О. Отич вважає: «мистецтво не тільки формує в особистості життєві сенси, картину світу, знання про оточуючий світ, а надає їм ціннісного забарвлення, завдяки чому вони стають більш дієвими порівняно із знаннями імперативними. Будучи не знаннями-розуміннями, а знаннями-відчуттями (знаннями-вчуваннями), вони виявляються більш стійкими й дієвими, легше інтеріоризуються й перетворюються на переконання, бо виходять не з імперативності певних норм, а з того, що у ході естетичного переживання стають власним надбанням особистості, яке стимулює її до дії. Таким чином, мистецтво, як цінність, є породженням культури і дозволяє: 1) пов'язувати різні часові модули (минуле, теперішнє і майбутнє); 2) семіотизувати простори людського життя, наділяючи усі елементи у ньому аксіологічною значущістю; 3) задавати ідеали, системи пріоритетів, способи соціального визнання, критерії оцінок; 4) будувати складні й багаторівневі системи орієнтації у світі; 5) обґрунтовувати та інтерпретувати сенси. Катарсис, викликаний мистецьким твором, здатний змінити ціннісні орієнтації особистості, спрямувати її до самовдосконалення» [6, с. 214].

Особливості впливу мистецтва на особистість вивчав В. Крижко, який стверджує, що «художня цінність не просто «вбудовується» у духовно-культурний континуум особистості, але й актуалізує його», тому важливо створити оптимальні умови для культивування художніх цінностей у фахівців усіх професій [4, с. 295-296].

Мистецтво по своєму віддзеркалює дійсність, для кожного виду мистецтва притаманний свій художній стиль, механізм впливу на свідомість особистості. Мистецтво здатне створити новий образ часу, нові ідеї та ідеали, ввести людей у коло серйозних роздумів.

Дія мистецтва зростає, коли воно звернено до актуальних потреб сучасності, розділяє з епохою її радощі й здобутки, труднощі та переживання. Мистецтво – невід'ємна частина життя людини та суспільства, що відображає життя в його цілісності, повноті та загальнолюдській значущості.

У наш час набуває популярності естетотерапія – цілеспрямований та стабілізуючий вплив на емоційно-чуттєву сферу людини з метою створення психологічного комфорту та розкриття творчого потенціалу особистості. О. Федій зазначає, що «важливою складовою суспільного розвитку, умовою та основою стабільності й процвітання суспільства є фізичне, духовно-психологічне здоров'я населення. У цьому контексті не можна недооцінювати важливе значення краси і гармонії, тобто естетичних якостей організації життя й побуту людей. Сучасні вчені виділяють саногенну функцію краси: це означає, що краса здатна допомагати збереженню й підтримці здоров'я людини й суспільства. За визначенням Н. Киященко, людина здорова й повноцінна, доки у порядку перебуває її внутрішній світ, доки вона в злагоді із собою, доки існує стійка й справедлива ієрархія цінностей в її розумінні світу. Споглядання, переживання краси і гармонії приводить до гармонії й усі рухи душі, упорядковує й гармонізує сприймання світу. Краса врівноважує чуттєве й раціональне, створює для душі нову якість порядку. Здатність мистецтва, краси викликати емоції переважно позитивного характеру і стає основою для естетотерапії, коли ці емоції викликаються навмисно, з метою упорядкування та регулювання психічного тону» [9, с. 39-40].

Значення мистецтва у сучасному світі неухильно зростає, оскільки необхідно протистояти бездуховності, невігластву, зневазі до мистецьких надбань людства.

Слід зазначити, що питання виявлення і пізнання ефективності впливу мистецтва на особистість досить складне. Під час його вирішення виникають серйозні теоретичні і практичні труднощі, пов'язані з природою впливу мистецтва, складними процесами розвитку духовного світу людини, участю в них значної кількості соціальних факторів. Соціальні умови визначають належність людини до певних соціальних груп з притаманною їм субкультурою. Недостатність естетико-художньої підготовки провокує людей прилучатися до групових субкультур з переконаністю в їхній абсолютній достатності

для власного життя. При цьому зупиняється процес саморозвитку людської духовності, відбувається відмежування людини від світових художніх надбань. Все це негативно позначається не лише на творчих проявах окремої особистості, але й суспільства в цілому.

Мистецтво впливає на людину невідчутно, поступово, дає змогу людині в процесі опанування художніх цінностей накопичити певний духовний потенціал. І згодом прихований вплив мистецтва обов'язково виявиться в духовному розвитку, зростанні ефективності діяльності людини, намаганні покращити якість свого життя та оточуючий світ.

Висновки. На сучасному етапі розвитку суспільства у процесі життєдіяльності на людину впливають різноманітні чинники, справляючи як позитивний, так і негативний вплив на формування особистості. Суспільство, де етично-моральні норми, цінності поступово втрачають своє значення, а на перший план виступають псевдонорми, потребує особливої уваги до формування гармонійної, духовної особистості, особливо серед молоді. Мистецтво – унікальний інструмент пізнання світу. Мова мистецтва – ключ до розуміння культури людства. Мистецтво вчить по-справжньому відчувати, бачити, чути, відрізняти справжні цінності людського буття. Саме багатогранність мистецтва, невичерпність його можливостей відкриває шлях до розвитку гармонійної особистості.

Література

1. Бичко А.К. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій / Бичко А.К., Ігнатенко П.І., Феоктистов А.М. та ін. – К.: Либідь, 1992. – 392 с.
2. Борев Ю. Эстетика. – М.: Русь-Олимп: АСТ: Астрель, 2005. – 829 с.
3. Каган М.С. Философская теория ценностей / М.С.Каган. – СПб.: ТОО ТК «Петрополис», 1997. – 205 с.
4. Крижко В.В. Антологія аксіологічної парадигми освіти.: навч. посібник / Василь Крижко. – К.: Освіта України, 2005. – 440 с.
5. Машенко М. Музика і живопис на уроках літератури / М. Машенко. – К.: Радянська школа, 1971. – 75 с.
6. Отич О.М. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога: історичний і методологічний аспекти: монографія / за наук. ред. І.А.Зязюна. – Чернівці: Зелена Буковина, 2008. – 440 с.
7. Петрова О.М. Мистецтвознавчі рефлексії: Історія, теорія та критика образотв. мистец. 70-х років 20 ст. – початку 21 ст. / О.М. Петрова. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 400 с.
8. Ушинський К. Вибрані педагогічні твори: у 2-х т. – Т.2. – Переклади з рос. // Редкол.: В.М.Столетов (голова) та ін. – К.: Радянська школа, 1983. – 347с.
9. Федій О.А. Естетотерапія. Навчальний посібник / О.А. Федій.- К.: Центр учбової літератури, 2007.- 256с.
10. Феномен української культури: методологічні засоби осмислення / За ред. В.Шинкарук, С.Бистрицький. – К.: Фенікс, 1996. – 477 с.